

УДК [371.134:793.3]:373.67

Ю. П. Тараненко,
аспірантка
(Бердянський державний педагогічний університет)
juliamarlen@yandex.ua

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація

Визначаються основні періоди розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії з часів античності до початку XXI століття, характеризуються ці періоди як мистецько-педагогічний феномен.

Ключові слова: танець, аматорський колектив, школа естетичного виховання, професійна підготовка майбутніх учителів хореографії.

Summary

There have been determined the main periods of development of future teachers-choreographers since antiquity to the end of the 21st century; these periods are characterized as an art-pedagogical phenomenon.

Key words: dance, amateur collective, school of aesthetic education, professional training of future teachers-choreographers.

Ретроспективний аналіз різних історичних епох свідчить, що ставлення суспільства до мистецької освіти загалом і хореографічної зокрема змінювалося, але завжди вона вважалася складовою народної педагогіки й використовувалася в процесі формування особистості та її творчої індивідуальності.

Питання становлення та розвитку хореографічної освіти розглядається в межах культурологічних, мистецтвознавчих і педагогічних досліджень (Л. Андрощук, Т. Благова, О. Вільхова, С. Волков, О. Комаровська, І. Лященко, О. Майорова, О. Малозьомова, С. Нікуленко, О. Овчарчук, Л. Савицька, Т. Сідлецька, Л. Соколюк, К. Шамаєва, В. Шеремет, В. Шульгіна та ін.).

Мета статті – визначити основні періоди розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії та охарактеризувати їх як мистецько-педагогічний феномен.

Застосування історичного підходу дає змогу довести, що вітчизняна хореографічна освіта має давні традиції та прогресивні тенденції. Урахування культурно-освітніх процесів, які відбувалися в мистецькій освіті, дозволили нам визначити основні періоди розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії в Україні:

1. *В історичний період* (античність – XIX століття) розглядалося виникнення танцю як засобу естетичного та фізичного виховання особистості, відбулося формування теоретичних канонів хореографії.

2. *Аматорський період* (початок XX ст. – 50-і роки XX ст.) характеризувався становленням і популяризацією танцювального мистецтва в процесі розвитку художньої самодіяльності; розробкою теоретичних основ аматорської хореографічної освіти; створенням професійних танцювальних колективів в Україні.

3. *Культурно-освітній період* (50-і – початок 90-их рр. ХХ ст.) мав на меті становлення системи підготовки культурно-освітніх працівників, формування теоретичних основ їхньої хореографічної освіти.

4. Визначення *мистецько-педагогічного періоду* (90-і роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.) пов'язувалося зі створенням системи професійної підготовки майбутніх педагогів-хореографів, формуванням наукових засад мистецької педагогіки, зокрема хореографічної.

Охарактеризуємо основні тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії впродовж визначених періодів.

Історичний період. Хореографічне навчання і виховання було одним із засобів гармонійного розвитку особистості ще в античному суспільстві.

Стародавні греки вважали танець кращим виразником людських почуттів, а танцювальне мистецтво – важливим засобом виховання молоді.

Досвід традиційного Сходу, зокрема стародавнього Китаю та стародавньої Індії, свідчить, що за всіх часів добре вихованим вважався не тільки той, хто мав знання з різних галузей наук, був обізнаний з правилами етикету та культури поведіння, володів кількома мовами, але й умів танцювати.

У добу Відродження почали відкриватися приватні школи, де навчали танцям і знайомили з правилами придворного етикету. Крім того, з'явилися перші трактати та книги з хореографії відомих на той час танцмейстерів – Антоніо Карназано, Роберт Коміланд, Фабріціо Карозо, Туано д'Арбо. Ними було зроблено спробу систематизувати види танців та основні рухи, розкрити манери виконання; зверталася увага на характер костюмів і аксесуарів під час їх постановки, що дозволяє сучасним дослідникам мистецької педагогіки вважати ці праці першими теоретичними узагальненнями [1, с. 11].

Формування теорії танцювального мистецтва в епоху Ренесансу – це своєрідний міжкультурний діалог італійської та французької освітніх систем, які по чергово відігравали провідну роль у процесі визначення його пріоритетних напрямків, методик навчання, становлення базових хореографічних понять [1, с. 13].

Так, основною ґрунтовною теоретичною працею другої половини ХVІ ст., що розкривала особливості розвитку французької танцювальної культури, стала "Орхезографія" Туана Арбо (1589), у якій подана система запису танців – органічне поєднання графічних схем рухів, позицій ніг, словесного опису фігур синхронно до нотного матеріалу [1, с. 6]

Діяльність Академії танцю насамперед активізувала формування наукових засад хореографічної освіти у ХVІІ-ХVІІІ ст. Концептуальними положеннями розвитку хореографічної термінології на цьому етапі стали: стандартизація п'яти позицій ніг, упорядкування й запис танцювальних кроків відповідно до стилю та манери виконання, так звана «барочна нотація»; становлення уніфікованої системи запису танців у вигляді графічних символів (метод запису рухів – «нотація Бошана-Фейе»); розробка сценічної театральнотанцювальної мови, виконавського стилю, методики хореографічної роботи рук (Рамо П. "Пан танець" (1725), "Короткий виклад нового методу" (1725)); новаторська, експериментальна естетика і техніка дієвої хореографії, втілена в новому жанрі балету-вистави (Новерр Ж. Ж. "Листах про танець" (1760)) [5].

У добу Просвітництва (XVII-XVIII ст.) поширеною була концепція Д. Локка, суть якої полягала у вихованні діяльної, творчої та добродісної людини. Відповідно до його науково-педагогічних поглядів майбутнього "джентльмена" необхідно навчати читанню, малюванню, танцям та художньому ремеслу.

У XIX ст. популяризація танцю серед різних соціальних верств свідчила про зародження аматорського хореографічного мистецтва, що змінювало його статус (елітарність поступово трансформується в масовість) і водночас забезпечувало появу нових побутових танцювальних форм. Як свідчать архівні джерела, у цей період спеціальна хореографічна підготовка ще не здійснювалася. Щодо поширення танцювального мистецтва, то цими проблемами переймалися спочатку танцмейстери, а потім – танцюристи-аматори [5].

Таким чином, історичний період розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії характеризувався виникненням танцю як засобу естетичного та фізичного виховання спочатку для еліти суспільства, а потім поступово набував статусу масовості; закладалися підвалини теоретичних канонів хореографії; з'явилися перші книги та трактати, які стали основою педагогічного потенціалу хореографічного мистецтва; здійснювалися пошуки танцмейстерів щодо визначення ролі професії учителя танців.

Аматорський період (початок XX ст. – 50-і роки XX ст.). Провідною формою організації хореографічного виховання підростаючого покоління були дитячі та підліткові клуби, аматорські танцювальні гуртки, студії, що створювалися як самодіяльні організації зі своїм статутом і програмою.

В умовах гурткової роботи узагальнювався та відшліфовувався мистецько-педагогічний досвід провідних українських педагогів-хореографів (К. Балог, М. Вантух, К. Василенко, П. Вірський, О. Гомон, Р. Герасимчук, А. Гуменюк, Б. Колногузенко, А. Кривохижі, Д. Ластівка, В. Петрик, Н. Уварова та ін.); таким чином, формувалися основні засади хореографічної педагогіки: принципи, методи, напрями діяльності, зміст, структура, форми організації.

У системі вищої педагогічної освіти ознайомлення з мистецтвом хореографії передбачалося на факультетах соцвиховання, насамперед, у процесі позааудиторних студійних занять як засобу організації студентського дозвілля [2].

Визначальним для цього періоду стало створення в 1939 році Центрального Будинку народної творчості УРСР – головного методичного осередку розвитку художньої самодіяльності в республіці, методичний кабінет при хореографічному відділі якого здійснював загальне керівництво дитячою аматорською танцювальною творчістю [1, с.4].

У 30-50-і рр. XX століття, крім аматорських, з'являються професійні танцювальні колективи, зокрема ансамбль танців народів СРСР під керівництвом Ігоря Мойсеєва; ансамбль народного танцю України (1937) (реорганізований у Державний ансамбль танцю Української РСР у 1951 р.) під керівництвом Павла Вірського і Миколи Болотова [5].

Крім того, у цей період були створені Заслужений академічний ансамбль пісні і танцю України "Донбас" (1937 р., керівники – Б. Коганер, М. Баканін, В. Бальшин), Державний академічний гуцульський ансамбль пісні і танцю (1939 р., керівник – Ярослав Барнич), Заслужений академічний буковинський

ансамбль пісні і танцю (1944 р, керівник – Г. Шевчук) та ін. – творчі колективи, діяльність яких вивчається в інститутах культури і на мистецьких факультетах педагогічних університетів.

Професійному і творчому зростанню танцювального аматорства сприяло проведення численних олімпіад, оглядів, фестивалів народної творчості, які об'єктивно стимулювали розвиток хореографічного мистецтва.

Значущим для становлення сучасної хореографічної підготовки було відкриття Київського хореографічного училища (1938), яке готувало кадри для балету з 11-річного віку й розраховане на молодь з винятковими творчими здібностями. У цьому навчальному закладі викладалися спеціальні предмети, які можна вважати основою для розвитку хореографічної педагогіки щодо навчання постановки танців, манері їх виконання, стилістичного різноманіття, удосконалення танцювальної техніки, а також сценічної майстерності.

Підсумовуючи, зазначимо, що аматорський період розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії (початок ХХ ст. – 50-і рр. ХХ ст.) характеризувався становленням і популяризацією цього виду мистецтва в процесі розвитку художньої самодіяльності; розробкою теоретичних основ аматорської хореографічної освіти; створенням професійних танцювальних колективів України, які в подальшому здійснювали значний вплив на рівень фахової підготовки майбутніх педагогів-хореографів. Навчання основам хореографічного мистецтва проводилося в інститутах народної освіти здебільшого на факультетах соцвиховання як засіб організації студентського дозвілля. Поява першого хореографічного училища, де готували артистів балету для театрів і танцювальних ансамблів, стала основою для розвитку хореографічного напрямку мистецтва.

Культурно-освітній період (50-і – початок 90-их рр. ХХ ст.) характеризувався відкриттям при вищих навчальних закладах факультетів, які готували балетмейстерів (Державний інститут театрального мистецтва імені А. Луначарського, Ленінградська консерваторія імені Н. Римського-Корсакова). До цього процесу були залучені видатні хореографи, зокрема Ю. Бахрушин, Л. Лавровський, М. Васильєва-Рождественська, М. Тарасов та ін. Ними розроблено навчальні плани, програми та підручники з дисциплін хореографічного циклу: "Класичний танець" (М. Тарасов), «Народний танець» (Т. Ткаченко), "Історико-побутовий танець" (М. Васильєва-Рождественська), "Мистецтво балетмейстера" (Р. Захаров), які й дотепер слугують теоретичним підґрунтям у підготовці сучасних педагогів-хореографів [6, с.5].

Цінним надбанням для розвитку сучасної мистецької педагогіки стала діяльність балетмейстера-постановника, дослідника і пропагандиста хореографічного фольклору та народного танцювального мистецтва К. Василенка, який розробив теоретичні основи української народної хореографії, зокрема методику роботи в колективах художньої самодіяльності. Крім організаторської, відзначаємо його просвітницьку роботу – планування та проведення семінарів для громадських керівників-хореографів, де учасники знайомились з теоретичними канонами хореографії та практикою постановочної роботи в колективі.

Першим вищим навчальним закладом культури України вважається Харківський державний інститут культури – єдиний на той час, який забезпечував сферу культури висококваліфікованими фахівцями, зокрема

балетмейстерами-постановниками. На базі філії Харківського державного інституту культури виникли Київський інститут культури (1968) та Рівненський інститут культури (зараз Рівненський державний гуманітарний університет), які підготували плеяду керівників танцювальних колективів, майбутніх викладачів мистецьких дисциплін.

У 1992 році були прийняті "Основи законодавства України про культуру", які закріпили статус шкіл естетичного виховання як початкової ланки професійної мистецької освіти. Саме цей документ був основою для створення шкіл мистецтв, які об'єднали музичну, художню, хореографічну освіту дітей [5].

Отже, на культурно-освітньому етапі розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії створювалися спеціалізовані вищі навчальні заклади, які забезпечували сферу культури висококваліфікованими фахівцями, зокрема балетмейстерами; з'являлися перші підручники з дисциплін хореографічного циклу, що свідчило про формування наукових основ хореографічної освіти. В інститутах культури почали відкриватися факультети хореографічного мистецтва (режисерсько-хореографічні), перші кафедри народної хореографії. На вимогу часу почали функціонувати школи естетичного виховання.

Мистецько-педагогічний період. Зі здобуттям Україною державної незалежності в розвитку мистецької освіти відбулися істотні зміни.

По-перше, хореографічна освіта творчих особистостей здійснюється в школах мистецтв (школах естетичного виховання) з урахуванням національних традицій, найкращих вітчизняних і світових здобутків.

По-друге, у системі позашкільної освіти активно функціонують дитячі танцювальні колективи.

По-третє, вищим навчальним закладам надається більшої самостійності у визначенні змісту освіти та шляхів їх розвитку. Професійна підготовка майбутніх хореографів відбувалася в галузі "Мистецтво" в академіях і училищах культури та мистецтва (Постанова кабінету Міністрів України № 507 від 27 травня 1997 року), які по закінченні студентам присвоювали кваліфікацію "артист балету" [4]. Однак колишні танцюристи, випускники хореографічних училищ, інститутів культури і мистецтв, не були достатньо обізнані з психолого-педагогічними особливостями дітей різних вікових груп, а тому й не готові до керівництва дитячими танцювальними колективами. У зв'язку з цим педагогічні університети стали ініціаторами підготовки якісно нових фахівців, здатних здійснювати хореографічну підготовку підростаючого покоління на високому компетентнісному рівні.

У вишах починається підготовка майбутніх учителів хореографії як додаткових чи суміжних спеціальностей. Поширеними стали такі поєднання: "Дошкільна освіта. Хореографія", "Початкова освіта. Хореографія". Серед перших педагогічних ВНЗ, які готували майбутніх педагогів-хореографів, були Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Бердянський державний педагогічний університет та ін.

Позитивний досвід підготовки майбутніх педагогів-хореографів і необхідність підвищення її статусу спонукав до відкриття спеціальності

“Педагогіка і методика середньої освіти. Хореографія” [4, с. 90]. Принагідно підкреслимо, що на базі педагогічних університетів були розроблені стандарти, а саме освітньо-професійні програми та освітньо-професійна характеристика майбутніх учителів хореографії [4, с. 90].

У 2000 році при Інституті психології і педагогіки професійної освіти АПН України створено відділ мистецької освіти (перша завідувачка – доктор педагогічних наук, професор О. Рудницька), наукові розвідки якого спрямовуються на вивчення проблем формування наукових засад мистецької педагогіки, зокрема хореографічної (С. Горбенко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, Г. Падалка, О. Щолокова, Г. Філіпчук та ін.).

Сучасні стратегії переорієнтації системи підготовки фахівців вищої кваліфікації на європейські стандарти не лише актуалізували процеси фахової ідентифікації, стратифікації підготовки молодих науковців, педагогічних працівників, а й виявили суперечність стосовно наявності спеціалізації хореографії в галузі 01 Освіта, спеціальності 014 – середня освіта (за предметними спеціалізаціями) та в напрямі підготовки фахівців 02 – культура і мистецтво. Таким чином, в Україні функціонує багатоступенева й безперервна система підготовки мистецьких кадрів, до якої входять:

- початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання: музичні, хореографічні, художні та ін.) – позашкільна освіта;
- середні спеціалізовані мистецькі школи (музичні та художні школи-інтернати) – загальна середня освіта та професійна підготовка;
- вищі навчальні заклади;
- студії з підготовки кадрів для національних творчих колективів України [4, с.91].

Отже, в мистецько-педагогічний період розвитку професійної підготовки майбутніх учителів хореографії відбувається формування наукових засад хореографічної педагогіки; активно функціонують школи естетичного виховання (школи мистецтв); відкривається спеціальність “Педагогіка і методика середньої освіти. Хореографія” в галузі “Педагогічна освіта” у ВНЗ, де були розроблені освітньо-професійні програми та освітньо-професійні характеристики майбутніх учителів хореографії.

Аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх учителів хореографії свідчить, що на різних історичних етапах вона розглядається на основі взаємозв'язку та взаємозалежності культурно-мистецьких і освітніх процесів у галузі хореографії, а отже, як мистецько-педагогічний феномен. Цю ідею підтверджують факти про те, що, по-перше, формування теоретичних канонів хореографії починалося ще в античному суспільстві, де танець вважали виразником людських почуттів, а танцювальне мистецтво засобом виховання молоді, й пройшло шлях до становлення наукових засад мистецької педагогіки, зокрема, хореографічної; по-друге, від визначення ролі професії вчителя танців у перших трактатах з хореографії, які намагалися представити відомі на той час італійські танцмейстери, – до створення на сучасному етапі за ініціативи різних педагогічних ВНЗ України стандартів підготовки висококваліфікованих педагогів-хореографів.

Перспективи подальшого дослідження проблеми. Характеризуючи проблеми професійної підготовки майбутніх учителів хореографії, вважаємо за

доцільне привернути увагу до їх обізнаності з питаннями розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів у процесі хореографічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Благова Т. Особливості хореографічного виховання школярів у системі освіти в Україні: історико-педагогічний аспект [Електронний ресурс] / Т. Благова. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/9752/1/9.pdf>
2. Т. О. Благова. Хореографічна підготовка вчителя в системі вищих педагогічних навчальних закладів в Україні в 20-х рр. XX ст. / Т. О. Благова. // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. – Полтава, 2011. – С.65-70.
3. Морозовська Т. Д. Хореографічне виховання як складова загальної освіти / Т. Д. Морозовська // Рідна школа. – 2002. – № 8–9. – С. 25–28.
4. Реброва О. Є. Дименціональний підхід в обґрунтуванні особливостей підготовки майбутніх учителів хореографії / О. Є. Реброва, В. М. Трощенко // Сучасні стратегії розвитку хореографічної освіти: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 25 червня 2016 р.) / ред. кол. : Л. М. Андрощук (гол. ред.), Л. П. Ятло, С. В. Куценко. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. – 123 с. – С. 89-93
5. Сідлецька Т. І. Становлення і розвиток мистецької освіти в Україні [Електронний ресурс] / Т. Сідлецька. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/sidletska.pdf>,
6. Шеремета В. Становлення вищої хореографічної освіти в Україні у повоєнний період [Електронний ресурс] / В. Шеремета. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19469-stanovlennya-vishhoi-horeografichnoi-osviti-v-ukraini-u-povoyennij-period.html>, с.5

Стаття надійшла до редакції 01.04.2017